

मीरा प्रधान 'रेम'को जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय
नेपाली केन्द्रीय विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको
दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि
प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

जान्धवी सुवेदी
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रिभुवन विश्वविद्यालय
कीर्तिपुर, काठमाडौँ

२०६७

शोधनिर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजन परिपूर्तिका निम्ति **मीरा प्रधान 'रेम'को जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन** शीर्षकको शोधपत्र जान्धवी सुवेदीले मेरो निर्देशनमा तयार पार्नुभएको हो । यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रि.वि. नेपाली केन्द्रीय विभागसमक्ष पेश गर्न सिफारिस गर्दछु ।

.....
सहप्रा. कृष्णप्रसाद घिमिरे
(शोधनिर्देशक)
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि. कीर्तिपुर

मिति : २०६७/०९/

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपाली केन्द्रीय विभाग
कीर्तिपुर, काठमाडौं

स्वीकृतिपत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्कायअन्तर्गत नेपाली केन्द्रीय विभागका छात्रा जान्धवी सुवेदीले स्नातकोत्तर तह दोस्रो वर्ष, दसौं पत्रको प्रयोजनका लागि तयार पार्नुभएको मीरा प्रधान 'रेम'को जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन शीर्षकको शोधपत्र सोही प्रयोजनका लागि स्वीकृत गरिएको छ ।

शोधपत्र मूल्याङ्कन समिति

१. प्रा. राजेन्द्र सुवेदी
(विभागीय प्रमुख)
२. सहप्रा. कृष्णप्रसाद घिमिरे
(शोधनिर्देशक)
३. रजनी ढकाल
(बाह्य परीक्षक)

मिति : २०६७/१०/०४

कृतज्ञताज्ञापन

“मीरा प्रधान रेमको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन” शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र मैले समादरणीय गुरु प्राध्यापक **श्री कृष्णप्रसाद धिमिरेज्यू**को शोधनिर्देशनमा तयार गरेकी हुँ । आफ्ना विविध प्राध्यापन, अध्ययन तथा व्यवहारिक कार्यव्यस्तताबीच पनि अमूल्य समय निकाली अत्यन्तै सौहार्दपूर्ण तवरले मलाई यस शोधकार्यमा समुचित निर्देशन दिनुहुने शोधनिर्देशक श्रद्धेय गुरुप्रति सर्वप्रथम हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

शोधप्रस्तावलाई स्वीकृति प्रदान गरी मलाई यस शोधकार्य गर्ने सुअवसर र प्रेरणा प्रदान गर्ने नेपाली केन्द्रीय विभागप्रति पनि म कृतज्ञ छु । यस शोधकार्यको तयारीका क्रममा आफ्ना सल्लाह र सुझावद्वारा मलाई मार्गनिर्देशन गरी सहयोग गर्नुहुने श्रद्धेय गुरुहरू प्रा. राजेन्द्र सुवेदी, प्रा. डा. देवीप्रसाद गौतम, प्रा. डा. महादेव अवस्थी, सुकुम शर्मा र नेपाली केन्द्रीय विभागका कर्मचारी महेश तिवारीप्रति पनि हार्दिक आभार व्यक्त गर्न चाहन्छु ।

यहाँसम्मको अध्ययनका साथै यस शोधकार्यका लागि आवश्यक सहयोग र प्रेरणा प्रदान गर्नुहुने मेरा बुवा रामकृष्ण सुवेदी, जीवनसाथी रघुराम विष्ट, भतिजा विहङ्गम विष्ट तथा प्रेममाया चित्रकारप्रति म सदैव ऋणी छु र उहाँहरूको योगदान र प्रेरणालाई श्रद्धापूर्वक स्मरण गर्दछु ।

यस शोधकार्य तयारीको सिलसिलामा सहयोग, सल्लाह र कथासङ्ग्रह तथा अन्य सामग्री प्रदान गर्नुहुने डा. अविनाश श्रेष्ठ, शोधनायक कथाकार मीरा प्रधान रेम तथा उहाँकी दिदी कमलेशलता राजभण्डारी तथा नारी समालोचक लीला लुइटेल्प्रति पनि म हार्दिक कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । त्यस्तै शुरुदेखि यस शोधपत्रलाई यस रूपमा संगठित र व्यवस्थित गर्न सहयोग पुऱ्याउने मेरा सहपाठी मित्रहरू पवित्रा कोइराला, सरस्वती श्रेष्ठ ‘सरू’, मालती पौडेल, विन्दु पौडेल, रेखा अधिकारीलगायतका शुभचिन्तक मित्रहरूको योगदानलाई सम्मान गर्दै हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । यस शोधपत्रलाई यथासम्भव शुद्धतापूर्वक टङ्कण गरी सहयोग गर्ने ‘जी’ कम्प्युटर सेन्टर, कीर्तिपुरका भाइ जितेन महर्जनलाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा यस कार्यमा सहयोग गर्नुहुने मेरा सम्पूर्ण गुरुजन मित्रवर्ग र शुभेच्छुकहरूप्रति हार्दिक आभार प्रकट गर्दै म यस शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि त्रिभुवन विश्वविद्यालय नेपाली केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

मिति: २०६७/ ०९/२१

शैक्षिक सत्र : २०६१/०६३

क्रमाङ्क: १४

शोधार्थी
जान्धवी सुवेदी
नेपाली केन्द्रीय विभाग
त्रि.वि., कीर्तिपुर

विषयसूची

पृष्ठ

परिच्छेद एक

zflwkqsfj kl/ro	१-४
१.१ विषयपरिचय	१
१.२ समस्याकथन	१
१.३ शोधको उद्देश्य	२
१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा	२
१.५ अध्ययनको औचित्य र महत्त्व	३
१.६ अध्ययनको सीमाङ्कन	३
१.७ सामग्री सङ्कलन विधि	३
१.८ शोधविधि	४
१.९ शोधपत्रको रूपरेखा	४

परिच्छेद दुई

dL/f k\wfg /\dsfj hlj gl / JoIQmTj	५-१०
२.१ मीरा प्रधान रेमको जीवनी	५
२.१.१ जन्म र जन्मस्थान	५
२.१.२ बाल्यकाल	६
२.१.३ शिक्षादीक्षा	६
२.१.४ दाम्पत्य जीवन र पारिवारिक स्थिति	७
२.१.४.१ विवाह र सन्तान	७
२.१.४.२ पारिवारिक र आर्थिक अवस्था	७
२.१.५ साहित्यिक प्रेरणा र प्रभाव	८
२.१.६ पुरस्कार र सम्मान	८
२.१.७ रुचि र स्वभाव	८
२.२ मीरा प्रधान रेमको व्यक्तित्व	९
२.२.१ मीरा प्रधान रेमको बाह्य व्यक्तित्व	९
२.२.२ मीरा प्रधान रेमको व्यक्तित्वका विभिन्न पाटाहरू	९
२.२.२.१ प्राध्यापक व्यक्तित्व	९
२.२.२.२ कथाकार व्यक्तित्व	१०
२.३ निष्कर्ष	१०

परिच्छेद तीन

dl/f k|wfg '/p'sf| syf; a\uxleqsf
syfx;sf| c\|oog

११-६९

३.१	कथा विश्लेषणका आधारहरू	११
३.१.१	कथाको संरचनापक्ष	१२
३.१.१.१	कथानक	१२
३.१.१.२	पात्र/चरित्रचित्रण	१२
३.१.१.३	दृष्टिविन्दु	१३
३.१.१.४	सारवस्तु	१४
३.१.२	रूपविन्यास	१५
३.२	मीरा प्रधान रेमको 'एउटा महानगरमा' कथासङ्ग्रहका कथाहरूको अध्ययन	१५
३.२.१	'मलाई नछोऊ' कथाको विश्लेषण	१६
३.२.१.१	'मलाई नछोऊ' कथाको संरचनाविधान	१६
३.२.१.२	मलाई नछोऊ कथाको रूपविन्यास	२०
३.२.२	द्वन्द्वहरू/सङ्घर्षहरू कथाको विश्लेषण	२१
३.२.२.१	द्वन्द्वहरू/सङ्घर्षहरू कथाको संरचनाविधान	२१
३.२.२.२	द्वन्द्वहरू/सङ्घर्षहरू कथाको रूपविन्यास	२६
३.२.३	ठमेल सडकमा कथाको विश्लेषण	२७
३.२.३.१	ठमेल सडकमा कथाको संरचनाविधान	२७
३.२.३.२	ठमेल सडकमा कथाको रूपविन्यास	३१
३.२.४	'एउटा महानगरमा' कथाको विश्लेषण	३२
३.२.४.१	'एउटा महानगरमा' कथाको संरचनाविधान	३२
३.२.४.२	'एउटा महानगरमा' कथाको रूपविन्यास	३७
३.२.५	मलाई बाँचन देऊ कथाको विश्लेषण	३८
३.२.५.१	मलाई बाँचन देऊ कथाको संरचनाविधान	३८
३.२.५.२	मलाई बाँचन देऊ कथाको रूपविन्यास	४३
३.२.६	चट्टान कथाको विश्लेषण	४३
३.२.६.१	चट्टान कथाको संरचनाविधान	४४
३.२.६.२	चट्टान कथाको रूपविन्यास	४७
३.२.७	भररीको एक दिन कथाको विश्लेषण	४७

३.२.७.१ 'भर्रीको एक दिन' कथाको संरचनाविधान	४८
३.२.७.२ 'भर्रीको एक दिन' कथाको रूपविन्यास	५१
३.२.८ 'बिसिर्दिएको एउटा गाथा' कथाको विश्लेषण	५२
३.२.८.१ 'बिसिर्दिएको एउटा गाथा' कथाको संरचनाविधान	५२
३.२.८.२ 'बिसिर्दिएको एउटा गाथा' कथाको रूपविन्यास	५५
३.२.९ 'आहत' कथाको विश्लेषण	५६
३.२.९.१ 'आहत' कथाको संरचनाविधान	५७
३.२.९.२ 'आहत' कथाको रूपविन्यास	५९
३.२.१० 'मोड' कथाको विश्लेषण	६१
३.२.१०.१ 'मोड' कथाको संरचनाविधान	६१
३.२.१०.२ मोड कथाको रूपविन्यास	६३
३.२.११ 'बोध' कथाको विश्लेषण	६५
३.२.११.१ 'बोध' कथाको संरचनाविधान	६५
३.२.११.२ 'बोध' कथाको रूपविन्यास	६७
३.३ निष्कर्ष	६८
परिच्छेद चार	
dl/f k wfg /dsf k 6s/ syfx;sf] c oog	७०-१००
४.१ फुटकर कथाहरूको विश्लेषण	७०
४.१.१ 'अनिता' कथाको विश्लेषण	७०
४.१.१.१ 'अनिता' कथाको संरचनाविधान	७०
४.१.१.२ 'अनिता' कथाको रूपविन्यास	७४
४.१.२ 'शान्तिको खोजमा' कथाको विश्लेषण	७५
४.१.२.१ 'शान्तिको खोजमा' कथाको संरचनाविधान	७५
४.१.२.२ 'शान्तिको खोजमा' कथाको रूपविन्यास	७८
४.१.३ 'जया' कथाको विश्लेषण	७९
४.१.३.१ 'जया' कथाको संरचनाविधान	७९
४.१.३.२ 'जया' कथाको रूपविन्यास	८३
४.१.४ 'रुभेको आत्मा' कथाको विश्लेषण	८४
४.१.४.१ 'रुभेको आत्मा' कथाको संरचनाविधान	८४
४.१.४.२ 'रुभेको आत्मा' कथाको रूपविन्यास	८७
४.१.५. 'ठूलो मान्छे' कथाको विश्लेषण	८८

५.१.५.१ 'ठूलो मान्छे' कथाको संरचना	८८
४.१.५.२ 'ठूलो मान्छे' कथाको रूपविन्यास	९१
४.१.६ 'साहेबकी रखेलनी' कथाको विश्लेषण	९१
४.१.६.१ 'साहेबकी रखेलनी' कथाको संरचनाविधान	९१
४.१.६.२ साहेबकी रखेलनी कथाको रूपविन्यास	९४
४.१.७ 'सुख' कथाको विश्लेषण	९५
४.१.७.१ 'सुख' कथाको संरचनाविधान	९५
४.१.७.२ 'सुख' कथाको रूपविन्यास	९८
४.२ निष्कर्ष	९९
परिच्छेद पाँच	
dL/f k wfg ' / d sf syfut kj Qsf ; H fkt c woog	१०१-१०५
५.१ मीरा प्रधान 'रेम'का कथा	१०१
५.१.१ कथाका विषयगत प्रवृत्ति	१०१
५.१.२ पात्रविन्यासगत प्रवृत्ति	१०३
५.१.३ रूपविन्यास	१०३
५.१.४ द्वन्द्वविधानगत प्रवृत्ति	१०४
५.१.४.१ आन्तरिक द्वन्द्व	१०४
५.१.४.२ बाह्य द्वन्द्व	१०४
५.२ निष्कर्ष	१०५
परिच्छेद छ	
pk; xf/	१०६-१११
सन्दर्भग्रन्थसूची	११२